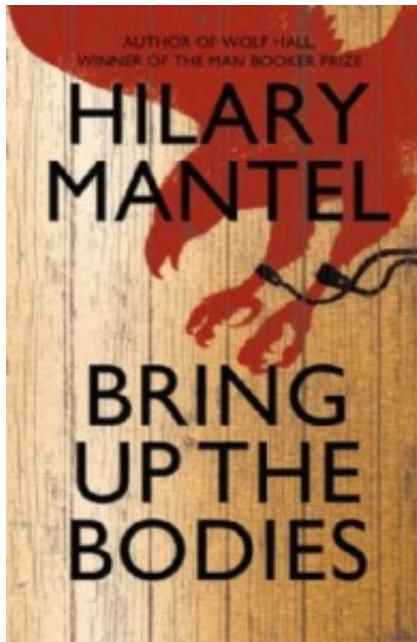

In Writers' Words: Hilary Mantel on translation

Hilary Mantel writes on translation and her relationship with that quibbling class of people called translators. [Klik hier voor de Nederlandse vertaling / For Dutch translation, click here](#)

Like many Britons of my generation, I am virtually a monoglot. I was taught French at school but taught so badly that I had no confidence either in speaking or reading the language; essentially, it was taught to me as an extinct language, like Latin, and no acknowledgement was made of the fact that, within visible distance of our shoreline, millions of happy Frenchmen and women were chatting away.

Again like many of my compatriots, I feel guilty for being so bad at languages, and guilty that I cannot help my translators more. Though usually, they have not asked. Queries have been restricted to a few difficult phrases, idiomatic or obscure. And I have often wondered what is the effect of my work in translation, since often there is no feedback after publication. I know I am a quirky writer, and make use of non-standard English and of different registers and tone; also, my writing is interrupted, or inflected — however you like to put it—by nods and winks to other writers, by quotations not marked by quotation marks, by allusions that probably only a few readers will grasp. I am not a difficult or obscure writer (I hope) but I am ferociously intertextual. Mostly, the sense of the passage remains intact for the reader, whether or not the teasing echoes are picked up. But I suppose some of my translators must think I am a very strange woman.

Too difficult to translate?

Wolf Hall, my 2009 novel, has been published in some 30 countries. Until then my translation record was patchy. A particular book would be picked up in one country, but not in another, and I

never quite knew why that was: was it the state of the market, or was it that a particular novel seemed too difficult to translate? My publishers changed frequently, and I had no chance to build up a relationship with a translator. Contact would come only when the work was done, and the translator was tidying up after herself. The tone had been settled, the project was almost finished, and what remained for me to do was purely mechanical: it was the equivalent of putting the papers in a neat pile and fixing them together with a paperclip. Only recently, working with Ine Willems on the translations of *Wolf Hall* and *Bring up the Bodies*, I have realised that there is another, better way. It is possible for two minds to meet, and treat the translation as a new work. The novel then reverts to its unformed, unfinished state, as work in progress.

This seems to me a much better way, though it makes greater demands on both the translator and the original writer. I cannot consider a book finished when it leaves my hand. It must be read, translated, interpreted, and no two readers, even two readers who share a language, have the same experience. A great deal of the power of a book lies anterior to words, and beyond words. The power lies in the images that the word creates, each image unique to one reader and each image shifting, fluid, endlessly renewable. But still, I depend on the translator for the words that will spring that image. In the ideal world, the translator must be more than linguistically skilled, well-informed, well-read. She or he must also be intuitive, and able to align her intuition with that of the writer.

The whole picture

Such paragons are rare (and I think I have found one, though Ine will not like me to boast about her.) Clearly the translator's task is far greater than that of finding word-by-word, line-by-line equivalents. It is about finding a tone that allows the writer's personality to shine through the lines. But it is even more than that. We are not just translating a book, we are translating one culture to another. Given that there is generally a high level of technical competence among translators, this is where the challenges lie. The translator must stand back and consider the whole picture. A writer's native audience has certain underlying assumptions about the world, and these assumptions shape a text, almost invisibly; but they are not necessarily shared by foreign readers. The author may not be aware of her own shaping assumptions, until a translator draws her attention to them.

For instance, my novel *A Place of Greater Safety*, though written in English, is about the French Revolution. It is now being translated into Dutch. So the question arises, what do the three nations know about each other? Ine has already told me that the Dutch will understand more about the administrative structure of pre-revolutionary France than the English do. Therefore, when describing the job held by the father of one of my revolutionaries, she can be more accurate and precise in Dutch than I could in the English original. That is welcome. But there is a further point, a more subtle one. The English, invariably, think local administrators are funny. They don't have to say or do anything to amuse; they are just ridiculous by virtue of their position. So, for example, in an American city, a mayor is a person of consequence and is taken very seriously. But to the English, a major is likely to be a pompous individual strutting around in a medieval costume.

(Modern mayors don't do this, but they did until very recently, and it is unlikely we will ever let them forget it.) Now the questions arises, what do the Dutch think? Will they understand why my text, when I discuss town government, takes on a tone of mockery? Are local bureaucrats seen in the same way, all over the world? I don't know. But I trust I to be aware of the issue, and think it through.

An exercise in magic

I feel enlightened by the discussions we have held, even though we have only been looking at the first dozen pages of the book. It is as if my unconscious assumptions are coming to light: as if the book's resources are being mined. It feels deeper than any editing process I have ever undertaken, and much more revealing.

Let me return to my young self, struggling to learn French. At fifteen I decided that I would read *Madame Bovary* in French, just by myself. I did not get much further than one chapter; after that, I read with an English version at hand. If this was cheating, it was still productive; but I don't remember much about that, I only remember my work on the early pages. It was a frustrating process but also brought me the deep reward that comes from struggling with something just beyond one's competence: not so far beyond that one feels hopeless, but not a safe process, not a restful one. I remember that I was completely absorbed, and, as one says, 'translated' to another time and place. My struggles with the first chapter, my intense and deep striving, stays with me to this day, so that when I reread that part of the book, in English, it seems to me that it is hyper-real; as if the rest of the book is monochrome, but this chapter is in vivid colour. I will never be a linguist, but I am glad I made that effort, because it gave me, in a humble way, an insight into the process of translation. I understood that what I was trying to solve was a multi-dimensional puzzle, and I understood that the key did not lie within the French-English dictionary; it lay within the heart of Emma Bovary. I think most authors, if asked, would say, 'Be faithful to the spirit of my book, not its letter.' Conjuring that spirit is an exercise in magic, a magic more potent because most of its operations are hidden.

In schrijverswoorden: Hilary Mantel over vertalen en haar relatie met die muggenziftende mensensoort, de vertaler.

Zoals zo veel Britten van mijn generatie beheers ik eigenlijk maar één taal. Op school kreeg ik Frans, maar van zo'n jammerlijk niveau dat ik niet het gevoel had dat ik die taal kon spreken of lezen; het werd in feite onderwezen als een dode taal, net zoals Latijn, en geen moment werd er verband gelegd met het feit dat in het zicht van onze kustlijn miljoenen Fransen er vrolijk op los babbelden.

En net als veel landgenoten voel ik me schuldig dat mijn talenkennis zo beperkt is, en schuldig omdat ik mijn vertalers niet beter kan helpen – al hebben ze er zelden om gevraagd. De vragen die

ze stelden, bleven bovendien beperkt tot een paar idiomatisch lastige of onduidelijke zinnen. Ik heb me vaak afgevraagd wat het effect van mijn werk in vertaling was; feedback na verschijnen ontbreekt meestal. Ik weet dat ik een eigenzinnig soort schrijver ben en dat mijn Engels geen doorsnee Engels is en veel variaties in register en toon kent; en ook dat mijn schrijven wordt onderbroken – of een extra dimensie krijgt, net hoe je het beziet – door knipogen naar andere schrijvers, citaten die niet als zodanig gemarkeerd zijn, en verwijzingen die waarschijnlijk maar een enkele lezer duidelijk zijn. Ik ben geen moeilijke of obscure schrijver (hoop ik), maar ik ben wel verwoed intertekstueel. Over het algemeen blijft de portee van een passage voor de lezer overeind, of de speelse echo's nu worden opgevangen of niet. Maar ik veronderstel dat sommigen van mijn vertalers me een ontzettend eigenaardig mens vinden.

Werk in uitvoering

Mijn roman *Wolf Hall*, die in 2009 verscheen, is in zo'n dertig landen gepubliceerd. Tot die tijd werd ik maar af en toe vertaald. Een boek van mij werd in het ene land opgepikt maar niet in het andere, en ik wist eigenlijk nooit waarom: lag het aan de markt, of was het te moeilijk om te vertalen? Mijn uitgevers wisselden vaak, en ik had geen kans om een relatie op te bouwen met een vertaler. Als er sprake was van contact, was dat pas na afloop van het werk, wanneer de vertaler de laatste losse eindjes vastknoopte. De toon stond vast, het project was op een haar na klaar en het enige wat mij nog te doen stond, was puur mechanisch: het equivalent van een stapel papier ordenen en er een nietje doorheen jagen. Recentelijk pas, in de samenwerking met Ine Willems aan de vertaling van *Wolf Hall* en *Bring up the Bodies*, ben ik me gaan realiseren dat er een andere, betere manier bestaat. Dat twee stel hersens tot elkaar kunnen komen en de vertaling kunnen behandelen als een nieuw werk. De roman keert dan terug naar zijn ongevormde, open staat, als een werk in uitvoering.

En dat lijkt me een veel betere manier, al vergt die meer van zowel vertaler als schrijver. Ik kan een boek niet als gedaan beschouwen wanneer ik de tekst aflever. Het moet gelezen, vertaald, geïnterpreteerd worden, en geen twee lezers – al delen ze dezelfde taal – hebben dezelfde leeservaring. De kracht van een boek schuilt grotendeels in wat er aan de woorden voorafgaat en wat zich buiten de woorden bevindt. De kracht zit hem in de beelden die door woorden worden geschapen en die voor iedere lezer uniek zijn, zonder vaste vorm en eindeloos veranderlijk. Maar ik ben afhankelijk van de vertaler voor de woorden die dat beeld oproepen. In de ideale wereld moet de vertaler meer zijn dan alleen taalvaardig, geïnformeerd en belezen. Zij of hij moet ook intuïtief zijn en die intuïtie op één lijn kunnen brengen met die van de schrijver.

Het hele plaatje

Zulke juweeltjes zijn schaars (en ik denk er een gevonden te hebben, al zal Ine niet graag willen dat ik haar ophemel). De taak van een vertaler gaat duidelijk veel verder dan het zoeken naar equivalenten van afzonderlijke woorden of zinnen. Het gaat erom een toon te treffen die de persoonlijkheid van de schrijver tussen de regels door laat schemeren. En zelfs nog verder. Je vertaalt niet zozeer een boek, je vertaalt de ene cultuur naar de andere. Gezien het doorgaans hoge niveau van technische competentie onder vertalers ligt daar de uitdaging. De vertaler moet

afstand nemen en het hele plaatje bezien. Het eigen publiek van een schrijver leeft vanuit bepaalde vanzelfsprekende aannames met betrekking tot de wereld, en die aannames vormen een tekst, onbewust vaak. Maar ze worden niet per definitie gedeeld door buitenlandse lezers. De schrijver hoeft zich niet bewust te zijn van haar eigen vormende aannames, totdat een vertaler er de aandacht op vestigt.

Neem nu mijn roman *A Place of Greater Safety*: die is geschreven in het Engels, gaat over de Franse Revolutie en wordt nu vertaald naar het Nederlands. De vraag is wat die drie landen over elkaar weten. Ine heeft me al verteld dat de administratieve structuur van (het prerevolutionaire) Frankrijk meer weerklank zal vinden bij de Nederlanders dan bij de Engelsen. Bij de beschrijving van de functie die de vader van een van mijn revolutionairen verricht, zal zij in het Nederlands accurater kunnen zijn dan ik in het Engels. Dat is welkom. Maar er speelt nog iets, iets subtielers. De Engelsen vinden plaatselijke bestuurders altijd een tikje mal. Ze hoeven niets te zeggen of te doen om grappig te zijn; ze zijn gewoon lachwekkend op grond van hun functie. Zo is een burgemeester van een Amerikaans stadje iemand van belang, iemand die zeer serieus wordt genomen. Maar bij de Engelsen roept een burgemeester beelden op van een opgeblazen individu dat rondparadeert in een middeleeuws kostuum. (Tegenwoordig lopen burgemeesters er niet meer zo bij, maar tot voor kort deden ze dat wel, en de kans is klein dat we het ze ooit laten vergeten.) De vraag is nu: hoe ligt dat bij Nederlanders? Zullen ze begrijpen waarom mijn tekst een spottend ondertoontje heeft als het over plaatselijk bestuur gaat? Worden plaatselijke bureaucraten overal ter wereld hetzelfde gezien? Ik weet het niet. Maar ik vertrouw erop dat Ine dit oppikt en er een oplossing voor vindt.

Een oefening in magie

Ik ervaar onze gesprekken als verhelderend, al hebben we alleen nog maar naar de eerste tien, twintig bladzijden gekeken. Het is net of mijn onbewuste aannames aan het licht komen, alsof de bodemschatten van het boek worden gewonnen. Het gaat dieper dan elk redactieproces dat ik ooit heb ondernomen, en het is veel onthullender.

Om nog even terug te keren naar mijn jonge ik en mijn worsteling om Frans te leren: op mijn vijftiende besloot ik dat ik helemaal zelf *Madame Bovary* in het Frans zou lezen. Ik ben niet veel verder gekomen dan het eerste hoofdstuk; de rest heb ik gelezen met de Engelse versie ernaast. Dat mag dan valsspelen zijn, het werkte wel. Ik weet er alleen niet veel meer van, ik herinner me alleen mijn werk aan die eerste bladzijden. Het was een frustrerend proces en tegelijk enorm lonend, omdat je worstelt met iets wat net buiten je vermogens ligt; niet zo ver dat het een hopeloze zaak is, maar evenmin veilig of ontspannend. Ik weet nog dat ik er helemaal in opging, volkomen overgeheveld was naar een andere tijd en plaats. Die worsteling met dat eerste hoofdstuk, die intense inspanning, is me tot op de dag van vandaag bijgebleven, waardoor dat deel van het boek hyperrealistisch lijkt als ik het nu herlees, alsof de rest van het boek in zwart-wit is maar dit hoofdstuk in heldere kleur. Ik zal nooit een taalkundige worden, maar ik ben blij dat ik die moeite heb genomen, omdat het me, al is het maar een klein beetje, inzicht heeft verschaft in het proces van vertalen. Ik begreep dat ik een multidimensioneel raadsel probeerde op te lossen en

Boekvertalers

Over het vak, de vertaler, de wereld en het boek

<http://www.boekvertalers.nl>

dat de sleutel niet in het Frans-Engelse woordenboek lag, maar in het hart van Emma Bovary. Ik denk dat de meeste schrijvers desgevraagd zouden zeggen: 'Wees trouw aan de geest van mijn boek, niet aan de letter.' Die geest oproepen is een oefening in magie, en de magie is des te krachtiger omdat de bewerkingen voor het grootste deel verborgen zijn.

(vertaling: Ine Willems)